

ביטול, הפקר ומכירת חמץ

שוע"ר סי' תלא

ב אם רוצה לבטלו ולהפקירו אין זה מועיל כלום ... מחצות יום י"ד ולמעלה הוא אסור אפילו בהנאה וכיון שאסור לו להנות ממנו הרי אין לו שום זכות בו ואינו שלו כלל ולפיכך אינו יכול לבטלו ולהפקירו.

שוע"ר סי' תלד

ז ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור ושוב אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא ... ואע"פ שמי שרוצה להפקיר נכסיו ואמר הרי נכסי כעפר אין זה כלום מכל מקום כיון שזה החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה אינו שלו כלל ואין לו שום חלק וזכות בו שהרי אסור לו ליהנות ממנו אלא שהכתוב עשאו כשלו שיהא שמו נקרא עליו שיעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא לפיכך אין צריך להפקירו בלשון הפקר גמור אלא כשהוא מסיח דעתו ומבטל בלבו ומחשבו כעפר דיו בכך להפקיע שמו מעליו שלא יהא נקרא שלו ולא יעבור עליו כלום.

י כשמבטל החמץ בליל י"ד מיד אחר הבדיקה אינו מבטל אלא החמץ שאינו ידוע לו שלא מצאו בבדיקה אבל חמץ הידוע לו שדעתו לאכול ממנו בלילה ולמחר עד שעה ה' אף אם ביטלו אינו מבטל שעיקר הביטול הוא בלב שיסיח דעתו ממנו לגמרי וחמץ זה ששייר למאכלו הרי לבו ודעתו עליו לאכול ממנו ואינו מופקר אצלו.

קונטרס אחרון סי' תלה

חמץ יש לו בו צד ממון, שאם עבר ומכרו מותר ליהנות מדמיו מן התורה. ומה שלא מצינו דמים לחמץ בפסח היינו משום דלכתחלה אסור למוכרו ... אלא ע"כ כשהוא הפקר גמור לא עשאו הכתוב כו', ועכשיו שאינו הפקר אלא שאין לו זכות בגופו מחמת שאסור לו ליהנות ממנו ולכך אינו יכול להפקירו, עשאו הכתוב כאלו הוא שלו לגמרי.

שוע"ר סי' תלו

כב אם לא יכנס לתוכו עד לאחר הפסח או עד תוך הפסח או עד שתגיע שעה ששית בערב פסח, שאז אף אם נעשה החמץ הפקר לנכרי זה בכניסתו לביתו אין זה מועיל, דכיון שכבר הגיע שעה ששית קודם שנעשה הפקר מאליו הרי כבר נתחייב חמץ זה בביעור מן העולם לגמרי ואין הפקר מועיל לו עוד.

שוע"ר סי' תמג

ג אבל מתחלת שעה ששית ולמעלה אסרוהו גם בהנאה ולפיכך אינו יכול למכרו לנכרי ולא ליתנו לו במתנה ולא להפקירו.

יב ואם משך הנכרי הלוקח תחלה את החמץ לרשותו ואח"כ נתן דמיו או חליפיו הרי הן מותרין אפילו מכר והחליף הוא בעצמו דכיון שמשך הנכרי את החמץ לרשותו נקנה לו החמץ מיד על ידי משיכה זו והרי הן כשלו ממש ומה שנותן אח"כ דמיו או חליפיו הרי הן כמתנה בעלמא ואינן נקראין דמי החמץ וחליפיו.

שוע"ר סי' תמה

א ואפילו הניחו במקום המופקר לכל צריך שיפקירו לגמרי בפיו ובלבו ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח אם לא יקדמנו אחר שאם יש בדעתו כן אינו הפקר גמור והרי הוא כשלו ממש כל זמן שלא זכה בו אחר כיון שהוא יושב ומצפה שמא לא יזכה אחר ויזכה בו הוא.

שוע"ר סי' תמח

ח ומכל מקום אף על פי שהוציא הנכרי את החמץ מרשות הישראל לרשותו או לרשות של הפקר אף על פי כן לכתחלה צריך שיטול ממנו הישראל כסף או שוה כסף ... לפי שיש אומרים שהנכרי אינו קונה מטלטלין במשיכה אלא בכסף.

אבל בדיעבד שלא קנה הנכרי את החמץ אלא במשיכה בלבד או בכסף בלבד ועבר עליו הפסח הרי זה מותר ... כיון שהחמץ לאחר שהגיע זמן ביעורו אף אם לא היה מוכרו לנכרי לא היה ברשותו של הישראל ולא נקרא שלו כלל שהרי אין רשאי ליהנות ממנו אלא שהתורה העמידה את החמץ ברשותו להיות שמו נקרא עליו שיעבור עליו בבל יראה ובל ימצא אם לא הוציאו מרשותו קודם שהגיע זמן הביעור ולא ביערו מן העולם לאחר שהגיע זמן הביעור, לפיכך בגילוי דעת בלבד שהוא מגלה דעתו קודם שהגיע זמן הביעור שאין רצונו כלל שיהיה החמץ שלו די בזה להפקיע מעליו איסור בל יראה ובל ימצא, וגילוי דעת זה הוא מה שמקנה אותו לנכרי אע"פ שאינו קנין גמור המועיל מדין תורה שלא יוכל אחד מהן לחזור בו ולבטל המקח.

סדר מכירת חמץ

ומי שעולה על דעתו שמכירת חמץ הוא מדברי סופרים לפי המנהג שהכל מבטלין החמץ ואומרים כל חמירא ליבטל ולהוי הפקר כו', שגגה היא בידו, כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול והפקר מאחר שדעתו עליו לחזור ולזכות בו אחר הפסח, כמבואר בתשובת הרשב"א בשם ירושלמי וכן פסק הרמ"א בד"מ ובפר"ח, ולזאת אם המכירה אינה כדת עובר עליו בבל יראה ובל ימצא...

וחדשים מקרוב באו לתקן לכתוב והמותר זקפתי עליו במלוה כו'. וגם זה אינו מועיל לפי דעת גדולי הראשונים ז"ל, וכנראה בעליל ממ"ש בזה גדולי האחרונים מהרא"י ז"ל בתרומת הדשן, שלא מצא תקנה למכור בהקפה ולזקוף עליו במלוה ע"ש.

פס"ד צמח צדק כט, א

גילוי דעת של הישראל לא מהני, שאין כאן גילוי דעת שמפקירו אלא שמוכרו, והמכירה אינה כלום.

פס"ד צמח צדק לב, ד

ומ"מ עיקר דינו שכל שדעתו לחזור ולזכות בו אינו ביטול, נראה שהוא רק מדרבנן, והאור זרוע מתיר, ועיין בקו"א שלו לסי' תמ"ה ס"ב ובמה שכתבתי שם.

צמח צדק או"ח סי' מד

עושים את המ"צ לשליח שימכור חמצם, ומפרשים שימכור כל החמץ גם שיובא לרשותם להבא עד ערב פסח ימכור ג"כ, ונותנין לו שטר שליחות ב' או ג' ימים קודם הפסח, ובעה"ב קטנים מביאים חמץ לבעה"ב שחתמו על שטר הנ"ל ונותנים להם במתנה. אם זה נכלל במכירת המ"צ כיון שלא היי החמץ ברשותם כשנתנו לו כתב שליחות הנ"ל שאז עדיין לא יכלו למוכרם בעצמם דהו"ל כמו מה שאירש מאבא מכור לך דאינו כלום, א"כ י"ל שאינו יכול לעשות שליח ע"ז ... כיון דגילה דעתו שעושהו שליח ע"ז, נהי דהשליחות לא מהני, מ"מ אח"כ המ"ץ יוכל למכור, משום דזכות הוא לו שלא יפסיד חמצו, ושלא יעבור בבל יראה ובל ימצא. ... אף אם אין זו שליחות גמורה לגבי החמץ הבא לו אח"כ, מ"מ הוי שליחות מצד הזכייה דזכות הוא לו, ולכן שפיר הוי שליח למכור כל החמץ.

הוספה בנוסח שטר המכירה

חתימת ידי דלמטה תעיד עלי כמאה עדים כשרים ונאמנים איך שאני הח"מ הבא בכח והרשאה מהאנשים הנקובים בשמותם בכתבי הרשאה הדבוקים ותפורים לזה השטר ובניירות המצורפות לו ובכתבי הרשאה שלא הגיעו עדיין לידי או שנאבדו, ומאלו שמסרו הרשאתם בע"פ, וגם מאלו שרצו למסור הרשאתם ושכחו, וגם מאלו שרגילים למסור הרשאתם ובשנה זו שכחו, שמכל אלו יש לי הרשות והבקשה לעשות להם זכות ולמכור לנכרי קודם זמן איסור החמץ בהנאה.

שו"ת "זכרון כהונה" (ג, ד)

במכירת חמץ אחר זמן ביעורו ... אחר שעבר ומכר כבר זכה הנכרי ומה שעשה עשוי, ואע"ג דלאו ברשותי למכרו מ"מ הנכרי ודאי זכה בו, כיון שהבעלים נתנוהו לו מי מעכב עליו לזכות בחמץ זה, ומכיון שהנכרי זכה בו כבר הוא חמץ של נכרי. וכבר היי מעשה בק"ק מעזריטש זה כמה שנים ומצאו כן להיתר בספר יד אלי. וגם שמעתי מפי קדוש כבוד אדמו"ר הגאון החסיד אלקי מו"ה דוב בער מ[גיד] מ[ישרים מעזריטש] תנצב"ה, שסיפר בשם הגאון הגדול מוהר"ר בעריש אבדק"ק [ג]לוגא, שאירע מעשה כזה לפניו בהיותו אבדק"ק לקאייש, ונטה להיתר מחמת שהגוי זכה בחמץ ... ובמשיכה ודאי קנה הגוי, דהפקר גמור קונה במשיכה, וכיון דהבעלים מסרוהו לידו, אע"ג שאין החמץ ברשותו, מ"מ מי מוחה להגוי ואיזה עיכוב יש לו על קנייתו.